

Lesgeven op Bonaire

Hoe een nieuwe aanpak het curriculum kan verrijken

Het eiland Bonaire is een bijzondere gemeente van Nederland en werkt daarom met de Nederlandse kerndoelen. De inhoud staat echter vaak ver af van de leerlingen op het eiland. Bonaire kent immers een heel andere geschiedenis en cultuur. Er is nu een nieuwe en bijzondere aanpak op komst voor deze bijzondere gemeente.

Lianne IJmker is van oorsprong geschiedenisdocent en nu adjunct-directeur van het Terramar Museum te Bonaire. **Tirza van der Zande** is bezig met haar master cultuurgeschiedenis.

Bonaire ligt in het Caribisch gebied, een kleine 8.000 kilometer van Nederland vandaan. Sinds 2010 is het een bijzondere gemeente van het koninkrijk en voor een deel volgen de scholen op het eiland de kerndoelen die zijn opgesteld voor het Nederlandse onderwijs. Vanuit het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is er een aantal kerndoelen aangepast op de Bonairiaanse situatie, maar het grootste gedeelte is nog gericht op het Nederlandse curriculum. In de praktijk houdt dit in dat docenten vooral Nederlandse tekstboeken gebruiken voor de onderwerpen die besproken moeten worden. Hier vloeien een aantal uitdagingen uit voort. Voor veel leerlingen op Bonaire is Nederlands een vreemde taal, waardoor Nederlandstalige methodes een taalbarrière opwerpen. Ook komen docenten vaak uit Nederland om de verschillende vakken te doceren en zijn zij over het algemeen minder bekend met de cultuur en geschiedenis van het eiland. Binnen het geschiedenisonderwijs zijn er nog enkele andere serieuze uitdagingen: de geschiedenis van het eiland is substantieel anders dan de Nederlandse context en leerlingen hebben daarbij ook een heel andere relatie met de onderwerpen die tot het Nederlandse curriculum behoren. Neem bijvoorbeeld de pijnlijke geschiedenissen van de West Indische Compagnie (WIC) en

andere Europese compagnieën die grote invloed hebben gehad op het eiland en op de generaties vóór de generatie van de leerlingen. In de praktijk betekent dit vaak dat docenten moeilijke onderwerpen niet of nauwelijks bespreken. De redenen hiervoor lopen uiteen: docenten willen of durven deze onderwerpen niet in de klas te introduceren of het ontbreekt hun aan vaardigheden of tijd om deze gevoelige kwesties bespreekbaar te maken en met leerlingen te onderzoeken.

Een handreiking

Archeologisch en historisch museum Terramar Museum in Kralendijk heeft daarom het initiatief genomen om docenten op het eiland een handreiking te doen. Er zijn modules ontwikkeld waarin wordt gepoogd om de cultuureducatie in zijn algemeenheid te bevorderen en daarbij de hiaten in het geschiedeniscurriculum op te vullen met een Bonairiaanse context. Het achterliggende doel was om de culturele sector op het eiland te promoten en tegelijkertijd leerlingen betekenisvoller geschiedenisonderwijs aan te bieden. De ontwikkeling van de modules kwam in een stroomversnelling terecht toen het Terramar Museum in contact kwam met projectleider Bart Wagemakers, initiatiefnemer van Cultural Heritage and Education, Jericho. Wagemakers is

Het Terramar Museum in Kralendijk.

lerarenopleider geschiedenis en docent-onderzoeker aan de Hogeschool Utrecht. Dit project heeft als doel de leerlingen in het Palestijnse Jericho door middel van cultureel erfgoed bewust te maken van hun eigen leefomgeving en daarnaast de eigenwaarde van deze kinderen te vergroten (zie kader hieronder). In eerste instantie verwacht je niet dat project Jericho en de situatie op Bonaire veel raakvlakken hebben, maar in beide gevallen gaat het om leerlingen die op school bewust of onbewust betekenisvolle informatie missen over hun eigen leefgebied. Aan de hand van verschillende perspectieven probeert project Jericho leerlingen trots te maken op hun woonplaats. Dit was wat we op Bonaire ook ambieerden en vanaf dat moment was het Terramar Museum onderdeel van een groter onderzoek. ►

Cultural Heritage and Education, Jericho

In september 2019 startte op Instituut Archimedes, de lerarenopleiding van de Hogeschool Utrecht, het initiatief Cultural Heritage and Education. Dit project stelt zich tot doel jongeren (elf tot veertien jaar) door middel van educatie bewust te maken van het belang van cultureel erfgoed in hun leefomgeving en het behoud ervan voor toekomstige generaties. Door dit te bewerkstelligen, hopen de initiatiefnemers dat jongeren hun waardevolle relatie met de eigen omgeving inzien en dat het een positieve bijdrage kan leveren aan identiteitsvorming. Het project is opgezet door docent-onderzoeker Bart Wagemakers en is ontwikkeld door 32 studenten en een alumnus afkomstig van vier verschillende onderwijsinstellingen in Utrecht.

Als locatie werd gekozen voor de Jericho Oase, gelegen op de Westelijke Jordaanoever (Palestijnse gebieden). Het gebied is doordrenkt met cultureel erfgoed, maar de jongeren die er wonen, zijn zich er niet of nauwelijks van bewust. En aangezien de culturele identiteit zeker bij jongeren in conflictgebieden een belangrijke rol speelt bij hun identiteitsvorming, en het gegeven dat materieel cultureel erfgoed in de regio gevaar loopt, was dit een geschikte doelgroep.

Overall toepasbaar

Een belangrijk uitgangspunt was hierbij wel dat het raamwerk van het project breed zou worden opgezet, zodat het in principe overall ter wereld toepasbaar zou kunnen zijn. Daarnaast is het project tweetalig (Arabisch-Engels) en zowel fysiek als online beschikbaar. Verder bevat het projectmateriaal geen verwijzingen naar politieke statements en refereert het niet aan gewelddadigheden. Om te voorkomen dat de invulling zou worden

bepaald door (westerse) concepten, is van tevoren afgestemd met de curriculumverantwoordelijken en leerlingen in Jericho wát en hoe er tijdens het project over de omgeving moest worden geleerd. Het project omvat vier modules: Geography (inclusief flora en fauna en klimaatverandering), Archaeology, History, Cultural Heritage, en een excursie naar een locatie met cultureel erfgoed. Naast lesmateriaal en een docentenhandleiding, is er ook een bijbehorende bundel met uitdagende activiteiten ontwikkeld. Met hulpmiddelen uiteenlopend van papier, pen en schaar tot aan animatiefilms, 3D-modellen en een virtual reality-applicatie, ontdekken én ervaren de leerlingen hun leefomgeving van vandaag de dag vanuit verschillende invalshoeken, doen ze onderzoek naar het verleden van hun woonplaats en ontwikkelen ze een eigen visie op de toekomst van Jericho. Ze lezen, kijken, ontwerpen, experimenteren, discussiëren en presenteren. Het is dan ook de bedoeling dat de leerlingen niet alleen nieuwe kennis vergaren, maar ook diverse vaardigheden en competenties verder ontwikkelen.

In december 2021 vond een pilot plaats op de Ein el-Sultan Coeducational School, in een van de vluchtelingenkampen in Jericho. Twee docenten en dertig leerlingen voerden zelfstandig het project uit en waren zeer enthousiast. Hoewel het project als omvangrijk werd ervaren en er enkele verbeterpunten waren – de meeste hiervan zijn inmiddels doorgevoerd – werd het beoogde effect zeker bereikt. De leerlingen zijn niet alleen met meer waardering gaan kijken naar hun eigen omgeving, het cultureel erfgoed dat zich daar bevindt en naar henzelf, maar ze zijn hun opvattingen en gevoelens ook gaan uitdragen naar medeleerlingen, vrienden en familieleden. Nieuwsgierig geworden? Neem een kijkje op www.culturalheritageeducation.hu.nl.

Bart Wagemakers is als docent werkzaam bij de vakgroep Geschiedenis van de lerarenopleiding Instituut Archimedes (Hogeschool Utrecht). Daarnaast is hij als onderzoeker verbonden aan het lectoraat Curriculumvraagstukken Funderend Onderwijs (HU).

Het landschap van Bonaire. Foto: Boy Lawson. Collectie Wereldculturen.nl.

Vergelijkbare invalshoeken

Na het gesprek met Wagemakers werd het idee voor de modules op Bonaire aangepast. Net als project Jericho koos het Terramar Museum vergelijkbare invalshoeken voor project Module Bonaire. Voor het Caribische eiland werden de inhoud van de modules: topografie, vulkanisme, flora en fauna, de Caquetio (een van de eerste samenlevingen op Bonaire), slavernij en erfgoed. Deze modules werden aangevuld met burgerschap (door een vraag vanuit de Inspectie van Onderwijs) en klimaat (op verzoek van Terramar Museum zelf door de relaties met Greenpeace en het Wereldnatuurfonds). Deze perspectieven zorgen ervoor dat leerlingen praten over het Bonaire van de toekomst, het heden en van vroeger. Het achterliggende doel komt in alle modules terug: betekenisvol onderwijs waarin bewustwording van de eigen leeromgeving voorop staat zowel op het gebied van natuur als van cultuur.

Bij de ontwikkeling van de verschillende modules kozen we voor een pragmatische insteek: de handreikingen moeten makkelijk te implementeren zijn in het curriculum en gericht zijn op (bestaande) kerndoelen van SLO voor het primaire onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Voor de module geschiedenis betekent dat bijvoorbeeld dat er verbanden worden gelegd tussen onderwerpen uit de tijd van jagers en boeren en de samenleving van de Caquetio. In een reguliere methode bij de tien tijdvakken wordt er in het hoofdstuk over jagers en boeren stilgestaan bij de eerste samenlevingen. In de Module Bonaire zien docenten in één oogopslag welke informatieblokken zij kunnen gebruiken om de context van het eiland toe te voegen aan dit hoofdstuk. De Caquetio-samenleving lijkt een combinatie van

een jagers- en verzamelaarssamenleving en een sedentaire boerensamenleving. Terwijl het eerste tijdvak in een Euraziatische context doorloopt tot ongeveer 3.000 voor Christus, loopt de Caquetio-samenleving door tot zeker 1499 na Christus, tot de komst van de Spanjaard Alonso de Ojeda. Door de Caquetio te verbinden aan de tijd van jagers en boeren leren de leerlingen over een betekenisvol en concreet voorbeeld bij een abstract onderwerp. Ze leren daarbij kritisch te kijken naar de Nederlandse samenstelling van de tijdvakken en ook verschillende historische vaardigheden in te zetten.

Activiteitenbundel

In navolging van het project Jericho zijn bij de aanvullende informatieblokken ook werkvormen ontworpen. Deze zijn te vinden in een activiteitenbundel. Op die manier leren de leerlingen op een activerende wijze het eiland kennen. Voor deze avontuuropdrachten moeten leerlingen zelf het eiland verkennen, onderzoek doen en daarbij kritisch denken. Deze activiteitenbundel wordt een portfolio waarin de leerlingen hun eigen meningen en ervaringen over Bonaire kunnen opschrijven en bijhouden. Om samenwerken te stimuleren, eindigt elk hoofdstuk in de bundel met een projectidee. Dit zijn ideeën over het maken van een eigen museumexpositie, het tekenen van stripboeken, het ophalen van geld voor non-profitorganisaties en noem maar op. Dit zorgt ervoor dat leerlingen niet alleen plezier hebben tijdens het verwerken van de informatie, maar ook dat ze de vaardigheden krijgen om hun mening op verschillende manieren te uiten: formeel (in de vorm van een advies of betoog), verbaal (in de vorm van een socratisch gesprek, presentatie

Slavenhuisjes op Bonaire waar slaven die in de zoutpannen werkten de nacht doorbrachten. Foto: David Burley, Wikimedia Commons.

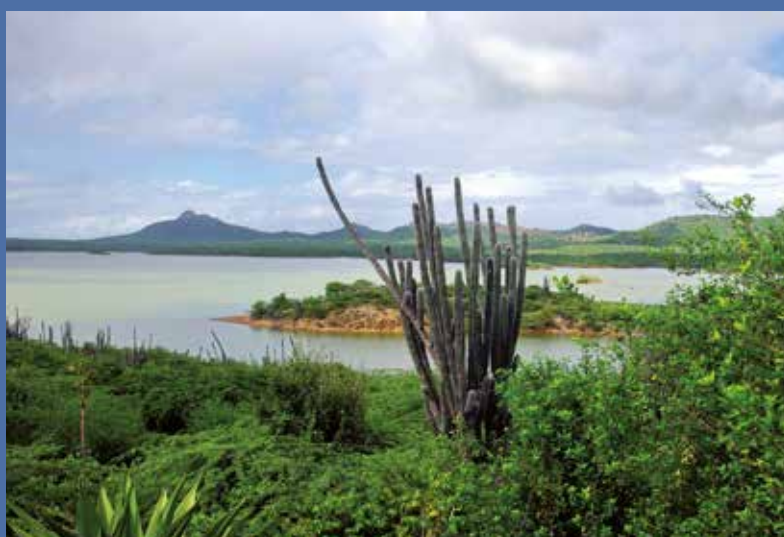
of discussie) of artistiek (in het kader van cultuur-educatie). Ook het bespreekbaar maken van controversiële onderwerpen, zoals kolonialisme en slavernij, kreeg een plek. We richten ons in deze geschiedenismodule op het bevorderen van standplaatsgebondenheid, historisch besef en empathie aan de hand van multiperspectiviteit. Het discussiëren over wie de winnaars en verliezers zijn in deze historisch context moet zoveel mogelijk uit de weg worden gegaan.

De laatste hobbels

Als ontwerpers zitten wij in een spannende fase. Het schrijfsproces is achter de rug en de modules zijn zo goed als af. Bij verschillende instanties op het eiland is de vraag uitgezet om de bronnen, teksten en afbeeldingen te controleren om de betrouwbaarheid te waarborgen. Als bijproduct hopen we ook zoveel mogelijk draagvlak te creëren bij deze instanties en de modules te promoten. Daarna zullen de modules in het Engels of het Papiaments worden vertaald en zal er een handleiding bij geschreven worden. Het gehele proces rondom Module Bonaire heeft zich als een olievlek verspreid op het eiland. Docenten en directeuren zijn al enorm enthousiast over het implementeren van de modules in het curriculum. We moeten echter nog een laatste horde nemen. De belangrijkste uitdaging ligt op dit moment bij de financiering van het uitgeven van deze onderwijsbundel. Docenten zijn geïnteresseerd in de inzet van deze modules naast de methodes, maar geven tegelijkertijd aan dat er weinig geld vrijgemaakt kan worden voor de aanschaf van deze leermiddelen. Er is een impasse ontstaan waarin het educatieve ontwerpproces wel gefinancierd wordt maar door een te lage vraag de uitgave nog niet bekostigd kan worden. Als museum moeten

we daarom andere geldstromen proberen te vinden om de productiekosten zo laag mogelijk te houden en aantrekkelijk te worden voor scholen op Bonaire. De noodzaak en urgentie om het huidige onderwijs betekenisvoller te maken met de (historische) context van het eiland zijn er, nu nog de mogelijkheid om het uit te geven. In ieder geval blijven het Terramar Museum en alle betrokken organisaties doorwerken totdat ook de laatste horde is genomen. *Fingers crossed* en op naar een betere toekomst voor Bonaire. ■

Boven: Arbeiders aan het werk in de zoutpannen op Bonaire in 1947. Foto: Willem van de Poll, Anefo/Nationaal Archief.
Onder: Het Gotomeer op Bonaire. Foto: Bgabel, Wikimedia Commons.

Meer weten?

Op de Facebookpagina van het Terramar Museum, www.facebook.com/terrarmuseumbonaire, vind je de nieuwste ontwikkelingen binnen de Bonairiaanse culturele sector en kun je in contact komen met de ontwikkelaars van Module Bonaire en de andere activiteiten die het Terramar Museum onderneemt om het erfgoed van Bonaire te beschermen. De website van het museum is terrarmuseum.com. Twee voorbeelden uit de module zijn te vinden op www.vgnkleio.nl.